

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA TRANSPORT BOZORINING HOZIRGI
HOLATI VA UNING IQTISODIY TAHLILI**

Tursunboyeva Sevinch Avazbek qizi

Namangan davlat universiteti

Iqtisodiyot fakulteti logistika yonalishi LGS_BU_23

tursunboyevasevinch88@gmail.com

Ilmiy rahbar: Asqaraliyev Saidali

Annotatsiya *Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasining zamonaviy transport bozori, uning tarkibiy tuzilishi va mamlakat iqtisodiyotidagi o'rni atroflicha tahlil qilinadi. Tadqiqot davomida transport sohasidagi islohotlar, yuk va yo'lovchi tashish dinamikasi hamda sohaning yalpi ichki mahsulotdagi ulushi ko'rib chiqilgan. Shuningdek, maqolada transport infratuzilmasini rivojlantirishdagi mavjud muammolar aniqlangan va transport xizmatlari bozorining raqobatbardoshligini oshirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar berilgan. Tahlillar natijasida "transport logistikasi" tizimini takomillashtirish va xalqaro transport koridorlaridan samarali foydalanish istiqbollari belgilab berilgan.*

Kalit so'zlar: *transport bozori, iqtisodiy tahlil, infratuzilma, logistika, yuk tashish, yo'lovchi aylanmasi, investitsiya, innovatsion metodlar, transport koridori.*

KIRISH:

Mamlakatimiz iqtisodiyotini modernizatsiya qilish va barqaror o'sish sur'atlarini ta'minlashda transport tizimi strategik ahamiyatga ega bo'lgan soha hisoblanadi. Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasida barcha transport turlarini rivojlantirish, tranzit salohiyatini oshirish va xizmatlar bozorini erkinlashtirish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishiga aylandi.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev ta'kidlaganidek: "Transport va logistika sohasini rivojlantirmasdan turib, iqtisodiyotning raqobatbardoshligini ta'minlash qiyin"⁵⁴. Shu maqsadda, sohani tubdan isloh qilishga qaratilgan bir qator me'yoriy -huquqiy hujjatlar qabul qilindi. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 1-fevraldagi "Transport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5647-son⁵⁵ Farmoni bilan O'zbekiston Respublikasi Transport vazirligi tashkil etildi. Ushbu hujjat transport xizmatlari bozorida sog'lom raqobat muhitini yaratish va xalqaro transport koridorlarini rivojlantirishning huquqiy asosini belgilab

⁵⁴ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022—2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni.

⁵⁵ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 1-fevraldagi "Transport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5647-son Farmoni.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

berdi. “2022—2026-yillarga mo‘ljallangan⁵⁶ Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi”da ham transport infratuzilmasini yaxshilash va yuk tashish hajmini keskin oshirish vazifalari belgilangan. Ayniqsa, transport xizmatlari ko‘rsatish jara yoniga “raqamli texnologiyalar” va innovatsion yondashuvlarni joriy etish masalasi dolzarb hisoblanadi.

ASOSIY QISM:

O‘zbekiston Respublikasining geografik joylashuvi, ya’ni ikki qatlamli quruqlik bilan o‘ralganligi, mamlakat iqtisodiyoti uchun transport logistikasi tizimini hayotiy muhim sohaga aylantiradi. Bugungi kunda mamlakatimizda transport xizmatlari bozorining tarkibi temir yo‘l, avtomobil, havo va quvurlar transporti kabi segmentlardan iborat bo‘lib, ularning har biri o‘ziga xos iqtisodiy ko‘rsatkichlarga ega. So‘nggi yillarda amalga oshirilgan keng ko‘lamli islohotlar natijasida transport sohasining yalpi ichki mahsulotdagi (YaIM) ulushi barqaror ravishda 6—7 foizni tashkil etib kelmoqda. Mazkur ko‘rsatkichni yanada oshirish uchun hukumat tomonidan transport infratuzilmasini raqamlashtirish va xususiy sektorni jalb qilish bo‘yicha izchil choralar ko‘rilmogda. Transport bozoridagi raqobat muhitini tahlil qiladigan bo‘lsak, avtomobil transporti yuk va yo‘lovchi tashish hajmi bo‘yicha yetakchilikni saqlab qolayotganini ko‘rishimiz mumkin. Biroq, tranzit salohiyatini yuzaga chiqarishda temir yo‘l transportining roli beqiyosdir, chunki u uzoq masofalarga katta hajmdagi yuklarni nisbatan arzon narxlarda yetkazib berish imkonini beradi. Iqtisodiy tahlillar shuni ko‘rsatadiki, transport xarajatlarining mahsulot tannarxidagi ulushi O‘zbekistonda hali ham yuqoriligicha qolmoqda, bu esa sohani optimallashtirish zarurligini anglatadi.

Avtomobil transporti segmenti respublika ichki transport bozorining eng dinamik rivojlanayotgan bo‘g‘ini hisoblanib, u jami yuk tashish hajmining qariyb 80 foizidan ortig‘ini o‘z zimmasiga oladi. Ushbu sohada xususiy tadbirkorlik sub’ektlarining ulushi yuqoriligi sababli raqobat muhiti ancha shakllangan, biroq xalqaro yuk tashishda milliy tashuvchilarning ulushini oshirish dolzarb masala bo‘lib qolmoqda. Iqtisodiy nuqtai nazardan, avtomobil yo‘llarining holati va ularning o‘tkazuvchanlik qobiliyati to‘g‘ridan-to‘g‘ri transport xarajatlariga va yetkazib berish muddatiga ta’sir ko‘rsatadi. Hozirgi kunda respublikamizda xalqaro standartlarga javob beradigan avtomagistrallar qurilishi va pullik yo‘llar tizimini joriy etish loyihalari ustida faol ish olib borilmoqda. Shu bilan birga, transport vositalarining eskirganligi va ekologik standartlarga to‘liq javob bermasligi sohaning iqtisodiy samaradorligini pasaytiruvchi omillardan biri sifatida baholanmoqda. Statistika ma’lumotlariga ko‘ra, yuk tashish aylanmasining o‘sishi bevosita tashqi savdo aloqalarining kengayishi va qo‘shni davlatlar bilan iqtisodiy integratsiyaning kuchayishi bilan bog‘liqdir. Avtotransport xizmatlari bozorini yanada erkinlashtirish maqsadida litsenziyalash tartib-taomillari soddalashtirilganligi ham sohadagi iqtisodiy faollikni oshirishga xizmat qildi.

⁵⁶ O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022—2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILIIY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Ushbu segmentni rivojlantirish orqali mamlakatimizning ichki va tashqi savdo zanjirlarida uzilishlarning oldini olish hamda logistik tannarxni kamaytirish imkoniyati paydo bo‘ladi.

Temir yo‘l transporti O‘zbekiston iqtisodiyotining asosi bo‘lib, u ayniqsa eksport-import operatsiyalarini amalga oshirishda strategik ustunlikka ega. “O‘zbekiston temir yo‘llari” aksiyadorlik jamiyati tomonidan olib borilayotgan transformatsiya jarayonlari sohani monopoliyadan chiqarish va operatsion samaradorlikni oshirishga qaratilgan. Iqtisodiy tahlillar shuni ko‘rsatmoqdaki, temir yo‘llarning elektrlashtirilishi yuk tashish tannarxini sezilarli darajada kamaytirishga va harakat tezligini oshirishga yordam bermoqda. Xususan, “Xitoy—Qirg‘iziston—O‘zbekiston” va “Trans-afg‘on” temir yo‘li loyihalari mamlakatimizni yirik xalqaro transport xabiga aylantirish uchun yangi ufqlar ochadi. Ushbu yirik infratuzilmaviy loyihalar nafaqat transport tushumlarini oshiradi, balki tranzit xizmatlari eksportini ko‘paytirish orqali valyuta tushumlarini ta‘minlaydi. Shuningdek, temir yo‘l tizimida konteynerlash darajasini oshirish zamonaviy logistikaning talabi bo‘lib, bu multimodal tashuvlarni tashkil etishda muhim bo‘g‘in hisoblanadi. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, temir yo‘l transportida raqamli boshqaruv tizimlarining joriy etilishi yuklarni kuzatish va vagonlar aylanmasini optimallashtirishda 15—20 foizgacha iqtisodiy tejamkorlikni ta‘minlaydi. Temir yo‘l infratuzilmasiga kiritilayotgan investitsiyalar uzoq muddatli istiqbolda mamlakatning eksport raqobatbardoshligini mustahkamlovchi asosiy faktor bo‘lib xizmat qiladi.

Havo transporti tizimi O‘zbekistonda so‘nggi yillarda eng katta tarkibiy o‘zgarishlarga uchragan sohalardan biri bo‘lib, bu yerda “ochiq osmon” rejimi joriy etilishi bozor munosabatlarini yangi bosqichga olib chiqdi. Avvalgi yagona monopol tuzilma o‘rniga bir nechta rezident aviakompaniyalar va logistik markazlarning paydo bo‘lishi iste‘molchilar uchun tanlov imkoniyatini yaratdi va xizmatlar narxiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatdi. Aeroportlarni boshqarishda davlat-xususiy sheriklik tamoyillarini qo‘llash infratuzilmani modernizatsiya qilish va xizmat ko‘rsatish sifatini xalqaro darajaga ko‘tarish imkonini bermoqda. Iqtisodiy tahlillar aviatsiyada yuk tashish hajmi nisbatan kichik bo‘lsa-da, u yuqori qiymatga ega bo‘lgan va tez buziladigan mahsulotlar eksportida hal qiluvchi ahamiyatga egaligini tasdiqlaydi. Ayniqsa, Navoiy xalqaro intermodal logistika markazi va Toshkent aeroportining yuk tashish quvvatlarini oshirish bo‘yicha loyihalar O‘zbekistonni mintaqaviy logistika markaziga aylantirishga xizmat qilmoqda. Turizm sohasining rivojlanishi ham bevosita havo transporti bozoridagi raqobatbardoshlik va parvozlar geografiasining kengayishi bilan uzviy bog‘liqdir. Ushbu segmentda xarajatlarni kamaytirish uchun yonilg‘i-moylash materiallari bozorini diversifikatsiya qilish va yer usti xizmatlarini (ground handling) optimallashtirish choralari ko‘rilmoqda. Aviatsiya bozoridagi bunday liberalizatsiya iqtisodiyotga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va ishbilarmonlik muhitini yaxshilashda muhim indikator bo‘lib xizmat qilmoqda.

Transport logistikasining samaradorligi bevosita mamlakatning Logistika samaradorligi indeksi (LPI) ko‘rsatkichlarida o‘z aksini topadi, bu esa xalqaro investorlar uchun asosiy mo‘ljallardan biridir. O‘zbekiston ushbu reytingda o‘z pozitsiyasini yaxshilash uchun

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

bojxona tartib-taomillarini soddalashtirish va “yagona darcha” tizimini takomillashtirish ustida ishlamoqda. Iqtisodiy nuqtai nazardan, transport yo‘laklarining samarali ishlashi faqatgina yo‘llar qurilishi bilan cheklanib qolmay, balki axborot almashinuvi va huquqiy tartibga solishning hamohangligini ham talab etadi. Transport bozoridagi narx shakllanishi mexanizmlarini tahlil qilganda, yoqilg‘i narxi, soliq imtiyozlari va xalqaro ruxsatnoma (kvoat) tizimining ta’siri juda kattaligi ko‘rinadi. Hukumat tomonidan eksportyor korxonalariga transport xarajatlarining bir qismini subsidiyalash orqali ko‘mak berilayotgani milliy mahsulotlarning tashqi bozordagi raqobatbardoshligini qo‘llab-quvvatlashda muhim instrument bo‘lmoqda. Shu bilan birga, transport tizimini rivojlantirishning uzoq muddatli strategiyasida ekologik barqarorlik va “yashil logistika” tamoyillariga o‘tish masalasi ham alohida o‘rin egallaydi. Transport sohasidagi kadrlar salohiyatini oshirish va sohaga ilg‘or xalqaro tajribalarni tatbiq etish iqtisodiy tahlillarning yakuniy natijalarini ijobiy tomonga o‘zgartirishga xizmat qiladi.

O‘zbekiston Respublikasi transport sektori dinamikasi (2022–2025)

Ko‘rsatkichlar nomi	2022- yil	2023- yil	2024- yil	2025-yil
Yalpi ichki mahsulotdagi (YaIM) ulushi (%)	6,4	6,6	6,9	7,2
Yuk tashish hajmi (mln tonna)	1 350,5	1 420,8	1 510,2	1 620,5
Yo‘lovchi tashish hajmi (mln kishi)	5 850,2	6 120,4	6 450,8	6 800,0
Transport xizmatlari eksporti (mln AQSH doll.)	1 205,0	1 540,0	1 850,0	2 100,0

Avtomobil transporti yetakchiligi: Respublika bo‘yicha jami yuk tashishning qariyb 90% dan ortig‘i aynan avtomobil transporti hissasiga to‘g‘ri keladi. 2024-yil yakunlariga ko‘ra, avtomobil transportida yuk tashish hajmi o‘tgan yilga nisbatan 5,4% ga o‘sgan. Bu ko‘rsatkich mamlakat ichidagi kichik va o‘rta biznesning logistikaga bo‘lgan talabi yuqoriligini ko‘rsatadi.

Temir yo‘l tizimidagi o‘zgarishlar: So‘nggi 4 yil ichida temir yo‘llarni elektrlashtirish darajasi jami yo‘llarning 45% dan ortig‘ini tashkil etdi. 2023-yildan boshlab “temir yo‘l transporti xizmatlari” bozorida tariflarni erkinlashtirish boshlandi, bu esa sohaga xususiy vagon parklarini jalb qilishga turtki berdi.

Aviatsiya bozoridagi o‘shish: 2022-yilda boshlangan liberallashtirish natijasida O‘zbekiston bozorida rezident aviakompaniyalar soni 1 tadan 8 taga yetdi. 2024-yilning birinchi yarmida havo transporti orqali yo‘lovchi tashish hajmi 35% ga oshdi, bu esa “ochiq osmon” rejimi samaradorligining asosiy ko‘rsatkichidir.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Infratuzilmaviy investitsiyalar: 2022–2025-yillar oralig‘ida transport infratuzilmasini rivojlantirish uchun yo‘naltirilgan markazlashgan investitsiyalar hajmi yiliga o‘rtacha 1,5–2 mlrd AQSH dollarini tashkil etdi. Ayniqsa, xalqaro ahamiyatga ega bo‘lgan “A-380” va “M-39” avtomagistrallarini rekonstruksiya qilishga alohida urg‘u berildi.

Logistika samaradorligi: Jahon bankining “Logistics Performance Index” (LPI) reytingida O‘zbekistonning pozitsiyasi so‘nggi yillarda yaxshilanib bormoqda. Xususan, bojxona rasmiylashtiruv va yuklarni kuzatib borish (tracking & tracing) bo‘yicha ko‘rsatkichlar raqamlashtirish hisobiga 12–15% ga yaxshilangan.

XULOSA:

O‘zbekiston transport bozorining bugungi holati va iqtisodiy tahlili shuni ko‘rsatadiki, mamlakatimiz o‘zining geografik “tuyun” holatidan chiqib, mintaqaviy transport chorrahasiga aylanish ostonasida turibdi. Tadqiqotlarimiz davomida ayon bo‘ldiki, soha shunchaki yuk tashish xizmati bo‘lib qolmay, milliy iqtisodiyotning qon aylanish tizimiga aylangan. Ayniqsa, aviatsiya bozorining erkinlashishi va xususiy sektorning transport logistikasiga dadil kirib kelishi, yillar davomida saqlanib qolgan turg‘unlik va monopoliyaga chek qo‘ydi. Iqtisodiy ko‘rsatkichlarning barqaror o‘sishi shuni tasdiqlaydiki, transport xizmatlari sifati oshgani sayin, mahsulot tannarxi pasayadi va bu bevosita oddiy iste‘molchi hamyoniga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Biroq, bu yo‘lda erishilgan natijalar bilan cheklanib qolish imkoniyati yo‘q. Transport infratuzilmasini raqamlashtirish va “yashil transport” tamoyillariga o‘tish bugungi kunning kechiktirib bo‘lmas talabidir. Biz tahlillarimizda ko‘rib chiqqan “transport koridorlari” va multimodal tashuvlar shunchaki nazariy tushunchalar emas, balki O‘zbekistonning jahon bozoridagi raqobatbardoshligini belgilovchi real iqtisodiy richaglardir. Kelajakda sohani rivojlantirish nafaqat yo‘llar qurishni, balki intellektual boshqaruv tizimlarini joriy etishni ham taqozo etadi. Yakuniy xulosa o‘rnida aytish mumkinki, transport tizimidagi islohotlar qanchalik shaffof va innovatsion bo‘lsa, mamlakatimizning iqtisodiy mustaqilligi va xalqaro maydondagi nufuzi ham shunchalik mustahkam bo‘lib qolaveradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 1-fevraldagi “Transport sohasida davlat boshqaruvi tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-5647-son Farmoni.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi “2022—2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida”gi PF-60-son Farmoni.
3. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. — Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021. — 464 b.
4. G‘ulomov S.S. Iqtisodiy tahlil va audit. Darslik. — Toshkent: “Iqtisod-moliya”, 2020.
5. Vahobov A.V., Ibrohimov A.T. Iqtisodiy tahlil. Darslik. — Toshkent: “Sharq”, 2018.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

6. Butayev Sh.A. Transport logistikasi: darslik. — Toshkent: Toshkent davlat transport universiteti, 2021.
7. Samatov G'.A. Transport iqtisodiyoti: o'quv qo'llanma. — Toshkent: TAYI, 2019.
8. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Statistika agentligi. "O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy holati" statistik to'plami. — Toshkent, 2023—2024.
9. World Bank. "Logistics Performance Index (LPI) Report 2023: Connecting to Compete". — Washington, DC, 2023.
10. International Transport Forum. "Transport Outlook 2023". — OECD Publishing, Paris, 2023.

